

Nr 104.

Av herr **Kilbom**, *angående processkommissionens fortsatta arbete.*

Uti årets statsverkspropositionen har Kungl. Maj:t under andra huvudtiteln begärt ett extra reservationsanslag å 80,000 kr. för fortsatt uppehållande av processkommissionens verksamhet, vilket anslag skulle utökas med hittills å föregående anslag besparade medel, 11,500 kronor, så att anslaget för sagda kommission under budgetåret 1923—1924 skulle inalles uppgå till 91,500 kr. I anledning av denna begäran och på grund av de framställningar, som i propositionen göras i samband med anslagsäskandet, tillåter jag mig väcka följande motion.

Som bekant beviljade riksdagen redan år 1911 första gången anslag för en förberedande utredning angående en rättegångsreform, ooh under påföljande år har varje riksdag anslagit medel till den s. k. processkommissionen, så att hittills för ändamålet beviljats i runt tal omkring 550,000 kronor. Syftet med utredningen har, enligt vad framgår av riksdagens beslut vid anslagets första beviljande, varit att i överskådlig och populär form erhålla en framställning av de huvudgrunder, varpå en blivande rättegångsreform borde läggas, alltså ett principbetänkande och icke något lagförslag med lagtext och motiv.

Ehuru detta utredningsarbete nu fortgått under mera än elva års tid, har dock något resultat därav ej ännu avhörts, och ur statsverkspropositioner kan man ej heller utläsa någon förhoppning, att utredningsarbetet skulle vara avslutat inom de närmaste årens förlopp. Och dock utlovades redan vid anslagets första beviljande, att arbetet skulle kunna fullbordas under omkring tre år. Det torde vara behöfligt, att riksdagen ägnar sin uppmärksamhet åt detta anmärkningsvärda förhållande och uttryckligen ännu en gång framför sina önskemål rörande sättet för arbetets bedrivande.

För den initierade torde det icke vara svårt att utgrunda orsaken till att det länge utlovade principbetänkandet angående en ny processreform icke ännu avhörts, och vid genomläsande av justitieministerns anförande i statsverkspropositionen erhålles ytterligare upplysning härom.

Huvudsakliga anledningen till detta anmärkningsvärda dröjsmål har nämligen varit den att såväl Kungl. Maj:t som processkommissionen under flera år helt enkelt åsidosatt de av riksdagen utstakade riktlinjerna för arbetet och slagit in på vägar, som riksdagen vid flera tillfällen bestämt sagt ifrån, att de icke borde följas vid utredningens gång.

Såsom framgår av riksdagsprotokollen för år 1911 avsågs med utredningen *icke* att erhålla ett utarbetat förslag till ny processlag, utan att såsom grund för *ett blivande lagstiftningsarbete* på området få de möjliga utvägarna för de processuella huvudfrågornas lösande under vårt lands förhållanden anvisade och allsidigt belysta. På grund av en processreforms stora och i folkets liv djupt ingripande betydelse hade man nämligen, efter det föregående århundradets många misslyckade försök på området, kommit till insikt om, att ett lyckligt resultat icke kunde uppnås blott genom att en kommitté av ett flertal jurister tillätes att författa lagförslag med motiv. Man hade insett, att härför erfordrades folkets medverkan och att den stora allmänheten och opinionen finge tillfälle att under arbetets gång uttala sin mening och sina önskemål i de olika betydelsefulla frågorna. Därför beslöts också av statsmakterna, att utredningen med processreformen skulle bedrivas så att först skulle av ett fåtal personer utarbetas ett program för frågans lösande, angivande utan varje lagtext de olika huvudgrunder, varpå reformen borde läggas. Och sedan detta program eller principbetänkande blivit klart, skulle det utlämnas till granskning och diskussion av folket, myndigheter och intresserade korporationer och sammanslutningar. Först härefter skulle tillsättas en kommission av lekmän och jurister, som med ledning av den allmänna diskussionen skulle utarbeta fullständiga utkast till lagförslag med motiv att framläggas för riksdagen.

Dessa fastslagna riktlinjer för arbetets gång synes man mer och mer velat frångå, och av processkommissionens årliga redogörelser framgår, att kommissionen huvudsakligen sysslat med utarbetande av fullständiga lagförslag i stället för det av riksdagen begärda programbetänkandet. Av årets statsverksproposition kan man tillika inhämta, att Kungl. Maj:t nu vill framtvunga riksdagens sanktion av detta åsidosättande av riksdagens en gång uttalade vilja. Ja, justitieministern ifrågasätter dessutom, att man skulle sönderstycka utredningsarbetet och nu i första hand söka lagstiftningsvis lösa den straffprocessuella delen av reformen,

utan att samtidigt upptaga till behandling civilprocessen. Huruvida en sådan lösning överhuvud är framkomlig torde vara högst tvivelaktigt, och enligt min mening torde det vara en olycka att slå in på en sådan väg. Men framförallt är det nu nödvändigt, att riksdagen ser till och allvarligt säger ifrån, att den ursprungliga planen ej uppgives och att det en gång begärda principbetänkandet, innehållande en översiktlig och populär framställning över de tilltänkta huvudgrunderna för reformen, bliver utarbetad och snarast framlagd till allmän diskussion.

På grund av förevarande frågas stora vikt torde vara lämpligt att här kasta en återblick över riksdagens ställning under närmast föregående år till spörsmålet om rättegångsreformens genomförande.

Första gången under detta århundrade då frågan upptogs på allvar till behandling skedde vid 1909 års riksdag. Kungl. Maj:t föreslog då uti statsverkspropositionen, att till bestridande av kostnaderna för en processkommission, avsedd att omarbota rättegångsbalken och därtill hörande författningar, måtte av riksdagen på extra stat för år 1910 beviljas 50,000 kronor. Samtidigt begärdes även anslag för lagberedningens fortsatta verksamhet. Vid ärendets föredragning i statsrådet yttrade dåvarande högerjustitieministern bland annat följande:

»Nya lagberedningens år 1884 framlagda betänkande angående rättegångsväsendets ombildning, det s. k. principbetänkandet, innefattade utkast till en fullständig processlag och åsyftade en ur enhetliga synpunkter verkställd revision ej blott av det processuella förfarandet i tvistemål och i brottmål, utan även av domstolsorganisationen. Beredningen uttalade väl, uti inledningen till betänkandet, att den tillämnade nya lagstiftningen svårligen kunde åvägbringas i ett slag eller genom samtidiga lagstiftningsåtgärder. Reformen borde genomföras styckevis. Men vid det partiella lagstiftningsarbetet skulle principbetänkandet, såsom ramen eller stommen därför, hava till uppgift att förekomma att, till följd av sönderstyckningen, det organiska sammanhanget ginge förlorat, och slutmålet vore alla de spridda delarnas sammanförande till ett organiskt helt uti ett fullständigt kodifierat lagförslag.

Det blev dock snart tydligt, att det sålunda i stort planlagda arbetet icke skulle låta sig genomföras. Förstärkta lagberedningens yttrande angående huvudgrunderna för en ny rättegångsordning, avgivet år 1887, uppbars ej av den enhetliga åskådning och den villighet att, visserligen utan våldsamt brytande med nedärvda förhållanden, ombilda vårt processväsen efter moderna grundsatser, som utmärkt principbetänkandet. De viktigaste uppdrag att utarbota förslag rörande enstaka delar av rättegångsordningen, vilka därefter anförtröddes nya lagberedningen, blevo

ock lämnade under begränsningar, varifrån man i principbetänkande trott sig kunna och bära bortse.

Lagstiftningsarbetet inom processrättens område har likväl sedermera ingalunda legat nere. I åtskilliga delar av rättegångsbalken har ändring vidtagits; andra hava varit föremål för omarbetning i förslag, vilka ej blivit till lag upphöjda. Men arbetet har rört sig inom gränserna för *partiella* reformer, vilka — i olikhet mot det i principbetänkandet förordade partiella lagarbetet — icke haft till syfte att så småningom uppbygga en ny modern processordning. Evad reformförslagen genomförts eller ej, torde de också varit ägnade att befästa och fördjupa insikten därom, att inom rättegångsväsendet, vars skilda delar *så nära sammanhänga med och ömsesidigt betinga varandra*, verksam förbättring icke står att vinna på den sålunda hos oss under senaste tid inslagna väg.

De omständigheter, vilka jag nu i korthet skildrat, hava hos mig stadgat den övertygelse, att arbetet på vårt rättegångsväsendes nydaning nu lämpligen bör åter företagas och i formellt hänseende erhålla samma omfattning, som med nya lagberedningens principbetänkande avsågs.

Givet är, att de av nya lagberedningen angivna betänkanterna och förslag skola vid detta arbetes utförande bliva goda hjälpmedel. Mycket och värdefullt arbete är verkställt, som bör i ej ringa mån underlätta frågans lösning för dem, vilka få sig detta värv i första hand anförtrott. Frågans stora vidd och synnerligen grannlaga beskaffenhet göra det likväl för mig tydligt, att uppdraget icke heller nu kan lämnas åt en institution av mindre styrka än den nya lagberedningen ägde.

Jag anser alltså, att en särskild kommission bör tillsättas, vilken — under namn av processkommissionen — skall hava i uppdrag att verkställa omarbetning av rättegångsbalken jämte därtill hörande författningar. Att närmare begränsa uppdraget genom att på förhand binda kommissionen vid vissa bestämda förutsättningar för omarbetningen lär icke vara klokt. Ej heller torde ordningen för arbetets utförande lämpligen kunna fastställas, förrän kommissionen därom avgivit förslag.

Det synes bära beräknas, att kommissionen skall träda i verksamhet vid 1910 års början. Jag hyser den förhoppning, att erforderliga arbetskrafter då skola stå till buds.

Kommissionens sammansättning torde överensstämma med den nuvarande lagberedningens och kostnaderna för kommissionen alltså även

anslås till det belopp, som riksdagen sedan år 1903 beviljat för upprätthållande av lagberedningens verksamhet, eller 50,000 kronor årligen. Ehuru väl uppenbart är, att kommissionen för fullgörande av sitt värv måste använda flera år, lärer, på sätt i motsvarande fall varit vanligt, anslagsbeloppet böra uppföras å extra stat.»

Innan nämnda förslag behandlats i utskott, upptogs detsamma redan i remissdebatten den 23 januari 1909 till granskning av dåvarande ordföranden i lagberedningen, *presidenten Afzelius*, som därvid bland annat yttrade:

»Jag ber att få giva uttryck åt några reflexioner, jag kan gärna säga betänkligheter, som läsning av den kungl. statsverkspropositionen angående andra huvudtiteln hos mig framkallat — de äro icke för herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet obekanta.

Det är nu, tror jag, snart 10 år sedan jag inför denna kammare gav uttryck åt min bedrövelse över det system inom lagstiftningen, som då rådde. Man levde för dagen, man plåstrade och man lappade här och där allteftersom det lämpligen föll sig, vanligen under intrycket av en eller annan riksdagsskrivelse; men att arbeta i stort, att göra någon verklig reform på detta område var främmande för åskådningen då. Nu har det blivit helt annorlunda, glädjande att säga, men som det så ofta sker hos oss, från en ytterlighet slår man gärna över till en annan; och det är ej utan att det förefaller mig, som om man nu vore på god väg att göra så.

I den kungl. propositionen föreslås inrättandet av två lagberedningar — det kommer ju icke an på namnet — två sådana där mera fasta institutioner, av vilka den ena skulle sysselsätta sig med familjerätten och den andra med omarbetandet av rättegångsordningen. Vid sidan av dessa stora lagkommissioner arbeta redan förut kommittéer på en mångfald av lagfrågor.

Jag överdriver icke, mina herrar, om jag säger att på detta sätt skulle den ojämförligen största delen av vår allmänna rätt på en gång d. v. s. inom en tidrymd av några år ställas under omdaning. Kan detta verkligen vara lämpligt?

Jag vill nu icke på något sätt bestrida, att en sådan omdaning är behöflig. Jag har därom talat flera gånger förut, jag har erkänt det och erkänner det fortfarande villigt. Den letargi, som legat över oss under de föregående årtiondena, går nu att hämna sig. Svenska lagstiftningen har icke följt med sin tid, den har icke anpassat sig efter de helt och hållet förändrade yttre förhållandena och avspeglar icke

längre den i mycket ändrade allmänna rättsuppfattningen hos vårt folk. En genomgående och omfattande revision är nödvändig. Men det är icke själva saken, det är sättet att gå till verket som gör mig betänksam. Ty det kommer dock icke an på *att* man skall få nya lagar utan *huru* dessa göras.

Nästan alla dessa lagar, om vilka jag nyss talat, ingripa på det allra djupaste uti folkets liv och förhållanden. Att skapa sådana lagar är icke en uppgift endast för den tekniska juridiken — ehuru väl det tekniska utformandet av lagarna, klarhet, enkelhet och följdriktighet för deras tillämpning och därför ock för värdet av desamma har en mycket större betydelse än man i allmänhet antager. Nej, mina herrar, skapandet av sådana lagar äro för mig en av statslivets allra högsta och svåraste uppgifter, ty därtill fordras också vad jag skulle vilja kalla ett folkpsykologiskt moment. Ett sådant arbete måste, såsom det kungliga valspråket lyder, utföras *med folket* och detta icke blott formellt genom riksdagsbehandling, utan så, att dessa frågor verkligen *följas av ett allmännare intresse och verkligen uppbäras av någon allmännare folkmening*. De få icke vara endast en *kammarprodukt*. I alldeles särskild grad är detta förhållandet med rättegångsordningen, djupare än någon annan griper den in i folkets liv. Skall det bliva någonting bevänt med en reform av rättegångsordningen, måste den tagas upp ifrån botten, vi måste ändra vår domstolsorganisation och vi måste lägga om förfarandet ej blott vid underrätterna, men framförallt hos hovrätterna och hos Kungl. Maj:t. Det duger icke här att lappa och ej heller går det an att kopiera främmande mönster.

Men vidare, detta kolossala lagmateriel, om och när det en gång blir skapat, måste inarbetas hos dem som skola tillämpa lagarna, det skall smältas och andligen göras till deras egendom, därest ej tillämpningen, som dock är själva huvudsaken, skall bliva vacklande och osäker.

Kan det vara möjligt att en så stor förändring kan genomföras under loppet av några få år, låt oss säga 10 eller 15? Jag ställer mig tveksam och jag vågar säga, att knappast något av de stora kulturländerna skulle våga sig på att på en gång taga för sig allt detta. Jag känner åtminstone icke något exempel därpå, sedan den stora kodifikationen i Frankrike efter revolutionen.

Är det vid sådana förhållanden klokt att gripa sig an med så mycket, riskerar man icke att antingen öka antalet av dessa dödfödda lagförslag, som vila i massor däruppe på kanslihusets vind, eller ock att nödgas acceptera reformer, med vilka man sedan blir föga tillfreds?

Men, säger man, vad vill ni då göra? Ni erkänner ju att behovet förefinnes, att reformer behövas både här och där. Ja, mina herrar, det erkänner jag visst; men ändå, det kan icke hjälpas, måste man besluta sig för att *gradera* behoven, man får koncentrera krafterna för de ändamål, som äro *allra mest* trängande, och låta de andra komma i sin tur och ordning. Om det är så, att reformen av rättegångsbalken är det mest trängande — och herrarna erinra sig säkert, att jag aldrig försummat något tillfälle att här framhålla *huru* trängande det behovet i själva verket är — nåväl tag då den i främsta rummet, förändra instruktionen för lagberedningen och låt den taga upp den frågan, och låt en reform av familjerätten, så trängande den än må vara, om än efter att några provisoriska förbättringar nu vidtagits, låt den komma först i andra rummet. En sådan tanke har icke varit för den nuvarande lagberedningen främmande uti dess framställningar till Kungl. Maj:t och det synes av statsverkspropositionen, att denna tanke icke heller varit främmande för justitieministern, ehuru han ej fullföljt den.»

Sammansatta stats- och lagutskottet avstyrkte i sitt utlåtande det begärda anslaget samt anförde därvid:

»Utskottet kan ej annat än instämma uti den i statsrådsprotokollet uttalade uppfattning, att för vinnande av ökad säkerhet och snabbhet i rättsskipningen en genomgripande reform av vårt rättegångsväsen är av behovet högeligen påkallad. Likaledes delar utskottet föredragande departementschefens uppfattning, att, med föranledande av frågans vidd och grannliga beskaffenhet samt den mångfald spörsmål som den innefattar, uppdraget att förbereda detta lagstiftningsarbete icke torde kunna lämnas åt en institution av mindre styrka än den redan inrättade nya lagberedningen.

Den omständigheten, att revision av jordabalken pågår och revision av allmänna strafflagen lärer vara omedelbart förestående, samt att dels en mångfald kommittéer för närvarande syssla med omfattande lagstiftningsarbeten på skilda områden, dels ock vidlyftiga förslag, vilka ännu ej blivit till lag upphöjda, föreligga utarbetade, kan visserligen föranleda tvekan, huruvida tidpunkten redan nu är inne att jämväl gripa sig an med den ifrågasatta processreformen. Men med hänsyn till sagda reforms stora vikt torde dock denna betänklighet böra vika.

En annan fråga är däremot, huruvida, på sätt i propositionen föreslagits, en *särskild* ny stor lagkommission (processkommissionen) bör i och för omarbetning av rättegångsbalken med tillhörande författningar tillsättas utöver den redan befintliga. Häremot kunna enligt utskottets förmenande åtskilliga vägande skäl anföras.

Har man emellertid den uppfattning, att en processreform inom den närmaste tiden bör komma till stånd, men hyser å andra sidan betänkligheter mot den ifrågasatta processkommissionens inrättande, så torde frågan enligt utskottets förmenande lämpligen böra lösas så, att det föreslagna lagstiftningsarbetet uppdrages åt lagberedningen, en anordning, som, enligt vad av statsverkspropositionen framgår, även varit föremål för regeringens övervägande och jämväl tidigare ifrågasatts såsom en tänkbar eventualitet.»

Vid ärendets behandling i riksdagen yttrade justitieministern bland annat:

»Utskottet anmärker uti en punkt, att det är av synnerlig vikt, att vederbörande myndigheter och den intresserade allmänna meningen lämnas nödig tid att smälta det stora material, som nu hopar sig på lagstiftningsens område. Denna synpunkt är alldeles riktig, och den framträder med särdeles stor styrka, då det är fråga om ett sådant arbete som en processreform, vilken ju kommer att föra in mycket nytt och för våra förhållanden ovanligt. Den innefattar ett ämne, vid vars behandling det är av alldeles särskild vikt, att den stora allmänheten får tillfälle att vänja sig vid eller, som utskottet säger, smälta det som föreslås. Just med hänsyn till dessa förhållanden kan man tänka sig, att arbetet med processreformen börjas med *ett förberedande utkast* eller, kanske rättare sagt, *en orienterande framställning*, som i stora drag angiver det väsentliga innehållet av den nya ordningen, och som om möjligt i populär form lämnar en redogörelse, huru man tänker sig lösningen av dessa frågor: domstolsorganisationen, partsförhandlingen, fullföljd av talan, instansordningen o. s. v., ävensom på sina ställen upptager de olika alternativ, mellan vilka man i sådana fall har att välja. Ett sådant arbete *kan* mycket väl och *bör* kanske sättas i gång med en mindre apparat än den, som behöves för det slutliga utarbetandet av förslag i ämnet. Det passar alldeles särskilt för en sådan liten kommission på t. ex. tre personer, åt vilken motionären talar om att anförtro giftermålsbalken. Ett arbete av denna förberedande art borde kunna vara färdigt på kortare tid än revision av giftermålsbalken, och vid den tid, då lagberedningen beräknas vara färdig med giftermålsbalken, bör den allmänna meningen hava varit i tillfälle att taga del av ett sådant förberedande utkast. Om arbetet med förslaget sedan anförtros åt lagberedningen, är det alldeles givet, att den av inkomna upplysningar och yttrandet, som utvisa den riktning allmänna meningen tagit i frågan, skall hava ett synnerligen starkt och värdefullt stöd.

Om det skulle befinnas lämpligt att på detta sätt ordna arbetet, går ingen tid förlorad, och det är icke omöjligt, att arbetet rent av skulle vinna därpå. Nu saknas visserligen medel till utförande av ett sådant förberedande arbete, ty på andra huvudtiteln finnas egentligen inga besparingar att tala om. Men det är möjligt, att nästa riksdag kan vilja råda bot för den ekonomiska sidan av saken, ifall justitieministern skulle lyckas råda bot för personalfrågan, som härvidlag är ganska svår.

Med vad jag nu sagt har jag velat framhålla, att jag vill behålla min frihet att bestämma ordningen av de olika lagstiftningsarbetena efter vad som under föreliggande omständigheter kan finnas mest lämpligt och praktiskt; och att jag sålunda icke är beredd att utan vidare övervägande följa den anvisning, som utskottet i sitt utlåtande givit i fråga om ordnandet av arbetet på lagstiftningsområdet under den närmaste framtiden.»

Uti första kammaren uppträdde presidenten *Afzelius* och anförde:

»Efter det yttrande jag hade tillfälle att i denna fråga avgiva under remissdebatten, är det icke behöfligt att nu med många ord angiva min mening. Jag instämmer i vad utskottet sagt, och jag tror, att det varit ett ord, som måste sägas, ett ord i rätt tid: det behöves *koncentration* i lagarbetet.

Detta var för mig huvudsaken. Vad angår frågan, i vilken ordning man skall taga de stora lagstiftningsuppgifter, som nu föreligga, så har utskottet uttalat en mening och herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet en i viss mån avvikande. Om jag ser på *sakens* innebörd och betydelse, hyser jag ingen tvekan därom, att frågan om processen är den *första, största och viktigaste uppgiften*; giftermåls- och ärvdabalkarna äga icke den betydelse för hela rättslivet och därigenom för hela landets trevnad och välfärd som processen. Det är min fullkomliga övertygelse — jag talar icke alldeles utan erfarenhet — om vad som förekommit och avhandlats — att rättegångsreformen skulle ha ställts först på lagberedningens program, redan när lagberedningen inrättades eller återupprättades, såvida man icke ansett, att tiden icke var mogen för den reformen. I den uppfattningen måste jag då på grund av en mycket tröstlös erfarenhet instämma.

Efter min uppfattning är frågan om rättegångsreformen en av de *allra viktigaste samhällsfrågorna*, en fråga, på vars lösning vi bort samla all vår kraft.

Man driver icke ett lagarbete endast genom att bevilja anslag och
Bihang till riksdagens protokoll 1923. 4 saml. 31 häft. (Nr 104.) 2

skapa institutioner, det beror på den levande kraft, som kan sättas att uppbära arbetet. I valet mellan olika uppgifter för det närmaste lagstiftningsarbetet måste jag därför först fråga: för vilket av dessa lagstiftningsarbeten kan jag förvärva de lämpliga krafterna? Att en lagberedning, som skall taga hand om rättegångsreformen, måste besättas med andra personer än dem, som kunna vara ägnade att *behandla giftermålsbalken*, det är alldeles klart. — — — — —

Båda kamrarna biföllo utskottets avslagsyrkande, i andra kammaren efter omröstning med 131 röster mot 58.

Nästa gång frågan upptogs till behandling skedde vid 1911 års riksdag, då Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen hemställde om ett anslag för år 1912 å 40,000 kronor till bestridande av kostnaden för en *förberedande utredning angående en rättegångsreform*. I propositionen härom yttrade dåvarande justitieministern Pettersson:

»Kravet å en reform av vårt rättegångsväsen framträder allt mera oavvisligt. Vad jag därom anförde inför Eders Kungl. Maj:t den 12 januari 1909 äger fortfarande sin fulla giltighet.

Därutöver tillåter jag mig framhålla — — — — —

På de skäl, jag sålunda anfört, anser jag det böra tillses, om ej redan nu arbetet å rättegångsreformen kunde upptagas. Efter den utgång, frågan om processkommissionen erhöll i riksdagen, torde väl ett nytt förslag om tillsättande av en särskild beredning för utarbetande av ett processlagförslag icke hava utsikt att vinna riksdagens godkännande. Men saken kan, såsom jag ock under riksdagsdebatten hade anledning framhålla, ordnas på det sätt, att till en början några få personer — 2 eller möjligen 3 — erhålla uppdrag att verkställa en utredning angående de grunder, varå en ny processlag bör vila. En sådan utredning *skulle icke utmynna i ett utarbetat förslag till lagtext*; dess syfte skulle vara att lämna *en allsidig belysning av de särskilda processuella frågor*, vilka måste upptagas till övervägande, ävensom att anvisa den eller de möjliga utvägarna för dessa frågor lösande under de i vårt land givna förhållanden. Det grundläggande arbete, som sålunda utföres, måste bliva till stor nytta *såsom utgångspunkt för det lagförslag, vilket därefter skulle upprättas*. En beaktansvärd fördel med arbetets anordnande på detta sätt är även, att grundprinciperna för den betydelsefulla, i folkets liv djupt ingripande reformen kunna bliva föremål för *allmän granskning, innan arbetet å det slutliga förslaget börjar*; härigenom ökas väsentligen förutsättningarna för att förslaget skall visa sig motsvara den allmänna uppfattningen i landet — något som ju för förslagets framgång är av allra största vikt.

Lika litet som jag ansåg klokt att begränsa uppdraget åt en processkommission genom att uppställa vissa förutsättningar för dess omarbetning av processlagstiftningen, lika litet torde det vara rådligt att så förfara med avseende å det uppdrag, varom nu är fråga.»

I anslutning till detta förslag väcktes inom andra kammaren av herr Lindhagen en motion, vari hemställdes, att riksdagen vid beviljandet av det äskade anslaget måtte genom uttalanden i vissa angivna riktningar om att *dels* rättegångsväsendet bleve enkelt, lättfattligt och billigt, *dels* domaremakten och åklagareväsendet byggdes på folklig grund med tillbörligt inflytande från den stora allmänheten på utseende av vana domare, och *dels nydaningar* planläggas med iakttagen hänsyn till önskvärdheten av överenskommelse mellan de skandinaviska länderna.

Statsutskottet hemställde om bifall till Kungl. Maj:ts proposition och yttrade därvid:

»Redan länge har såsom ett allmänt känt behov frågan om en genomgripande ombildning av vårt rättegångsväsen stått på dagordningen, och särskilda förberedande åtgärder i sådan riktning hava tid efter annan vidtagits utan att leda till frågans lösning. Ehuru därunder företagits vissa partiella ändringar i rättegångsbalken, har dock, i mån av den stigande utvecklingen inom samhällslivets olika områden, behovet av en fullständig processreform för vinnande av ökad säkerhet och snabbhet i rättsskipningen gjort sig alltmer gällande. Redan tidigare, eller år 1909 i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till riksdagen att för nämnda ändamål bevilja medel till en särskild processkommission, har riksdagen varit i tillfälle att uttala denna mening. Riksdagen kunde emellertid icke då ansluta sig till berörda förslag, enär frågan syntes möjligen kunna lämpligare anförtros åt lagberedningen, varigenom, bland annat, kunde undvikas olägenheten av att samtidigt undandraga lagskipningen och statsförvaltningen ett alltför stort antal av de bästa arbetskrafterna, på samma gång som kostnaderna för arbetets utförande syntes kunna nedbringas.

Då det emellertid numera visat sig omöjligt att uppdraga arbetet åt denna beredning, har utskottet med hänsyn till vikten av att en dylik processreform inom den närmaste framtiden kommer till stånd ävensom i betraktande av de obestriddliga fördelar, som innefattas i Kungl. Maj:ts nuvarande förslag, ansett sig böra tillstyrka detsamma. Sålunda har utskottet i likhet med departementschefen funnit *synnerligen beaktansvärt*, att genom arbetets *förberedande anordnande* på sätt som nu föreslagits *grundprinciperna för den betydelsefulla reformen kunna bliva föremål för allmän granskning, innan arbetet å det slutliga förslaget börjar*, vartill kommer, att mot den nu föreslagna anordningen, som ju med avseende å

arbetets mål kunnat göras mindre vidlyftig än den förut ifrågasatta processkommissionen, icke kunna resas samma betänkligheter uti ovanberörda hänseende som mot denna.

Att, såsom motionären föreslagit, vid beviljandet av det äskade anslaget foga särskilda uttalanden med avseende å arbetets utförande i de av honom angivna riktningar har utskottet, utan att ingå i prövning av det mer eller mindre lämpliga uti arbetets bedrivande i enlighet med motionärens mening, icke ansett tillrådligt, då det, överhuvud taget, torde vara vanskligt att i fråga om ett uppdrag av så grannliga natur som det ifrågavarande angiva *några* synpunkter för dess utförande. Utskottet ansluter sig sålunda till departementschefens uppfattning om nödvändigheten därav att icke binda uppdraget vid vissa bestämda förutsättningar, så mycket mer som det torde kunna antagas, att de, som få sig arbetet anförtrott, icke skola underlåta att vid dess förehavande taga under övervägande såväl de av motionären angivna som andra med frågan förbundna synpunkter.»

Uti reservation av herr *Jacob Larsson* m. fl. yrkades beträffande motionen, att utskottets utlåtande skulle få följande lydelse:

»Redan länge har — — — — —

Vidkommande herr *Lindhagens* ovan nämnda motion lära näppeligen olika meningar råda om önskvärdheten av att rättegångsväsendet göres enkelt, lättfattligt och billigt samt att det legislativa samarbetet med de båda andra skandinaviska länderna, där så kan ske, utsträcker jämväl till processrättens område. Vad åter angår frågan om domaremakts och åklagareväsendets byggande på folklig grund med tillbörligt inflytande för allmänheten på utseendet av domare, torde denna vara mera omtvistad. Men såvitt denna fråga i sig innesluter det viktiga spörsmålet om lekmanneelementets deltagande i rättsskipningen, synes den vara förtjänt av beaktande. Att, såsom motionären föreslagit, vid beviljandet av det äskade anslaget foga särskilda uttalanden med avseende på utredningsarbetets bedrivande i viss angiven riktning har utskottet likväl icke ansett tillrådligt då det — — — — — synpunkter.»

Av herr *Thorsson* jämte annan person yrkades i reservation bifall till herr *Lindhagens* motion.

Vid ärendets behandling i riksdagen stannade kamrarna i olika beslut, i det att första kammaren biföll utskottets förslag, under det andra kammaren antog den av herr *Jacob Larsson* m. fl. avgivna reservationen.

Av de yttranden, som framfördes vid ärendets behandling i riks-

dagen, är vad som anfördes av herr *Lindhagen* i andra kammaren värt särskild uppmärksamhet. Han yttrade bland annat:

»Nu är det väl dock också många andra saker, som böra tagas med som allmänna direktiv i en så stor och viktig fråga som denna och vilka ej skulle så helt och hållet vara beroende på dessa »synnerligen goda» krafter, som skulle vara engagerade för ändamålet. Men man kan ju ha så olika uppfattning om vilka krafter, som äro goda; det beror på, vilken syn man har på saken. Jag tror för min del, att övertygelsen om, huruvida detta arbete, som nu skall företagas, redan från början kan bliva ägnat att leda till fruktbara resultat, är beroende på, vilken syn man har på frågans väsende och i vilken mån man tror, att samma syn delas även av de krafter, som för ändamålet skulle sättas i rörelse. Om dessa goda krafter representera den privatkapitalistiska juridiken, tror jag, ur min synpunkt sett, att de icke för ifrågavarande uppgift äro så goda, huru förträffliga de i och för sig än kunna vara ur justitieministerns synpunkt.

I alla fall tror jag, att det är klokt att i denna viktiga fråga ställa några allmänna, mera djupgående direktiv. Processreformen är någonting, som är så oerhört ingripande i folkets liv. Den avser ju på vilket sätt *rätten skall förverkligas i samhället*, och huru var man skall få sin rätt. Vi veta, att processreformen på grund av den stora apparat, som erfordras, när den väl en gång blivit uppbyggd, kommer att vara långa tider. Det är således ett oerhört stort och i folkets liv djupt ingripande arbete vi gå till mötes. Särskilt om nu detta arbete lägges i händerna på *rent juridiskt skolade krafter*, sådana vi nu för tiden äro vana att se dem, tror jag icke de stora folkliga synpunkterna från början komma till sin rätt. Jag tror visserligen icke, att så kommer att väsentligen ske, även om man fäster uppmärksamheten på, varuti dessa synpunkter bestå. Men ifall man ger ett visst direktiv i det avseendet, kan det ändock ha någon betydelse och något gott med sig. Om riksdagen sagt något dylikt, så fäster sig uppmärksamheten bättre därvid än om ingenting sagts.

Jag har sålunda tillåtit mig att till en början framhålla, att det borde uttalas, att det blivande rättegångsväsendet måtte såvitt möjligt bli enkelt, lättfattligt och billigt. Nu säger utskottet, att det skola vi icke uttala oss om — eller kanske utskottet menar, att det måhända bör vara krångligt, svårfattligt och dyrt? Men dit leder det så lätt, ifall *personer med teoretisk-juridisk sakkunskap* tillåtas börja uppföra en stor och dyrbar överbyggnad. Man kommer så lätt därhän i avseende på

rättegångsväsendet, ifall man icke ser saken ur dessa synpunkter, särskilt ur folkets synpunkt, vars rätt genom denna stora apparat skall avgöras och regelbindas.»

Riksdagen hade alltså beslutat, att en förberedande utredning angående grundprinciperna för en ny rättegångsreform skulle igångsättas, och såsom av de gjorda referaten inhämtas avsågs härmed icke ett utarbetande av lagförslag med lagtext utan av ett betänkande, vari de olika huvudfrågorna ventilerades och besked lämnades om, på vilka huvudgrunder man borde grunda ett senare lagarbete på området. Av departementschefen beräknades, att arbetet härmed skulle vara slutfört inom 2 eller 3 år. I slutet av år 1911 uppdrogs åt en enda person att påbörja och utföra det sålunda beslutade utredningsarbetet, och till biträde åt honom förordnades strax efteråt en sekreterare, varjämte åt några jurister uppdrogs att vara den utsedde utredningsmannen behjälplig med råd under arbetets fortgång.

Man hade alltså omsider åter fått i gång arbetet med den länge påfordrade och omdiskuterade rättegångsreformen, och allmänt uttalades förhoppningar, att vårt land inom ett tiotal år skulle hava erhållit en ny, modern och folklig processordning. För att det igångsatta arbetet skulle medföra ett lyckligt resultat, erfordrades emellertid, såsom ock inom riksdagen påpekades av flere talare, att de anlidade krafterna besatte särskilt goda förutsättningar för uppgiften. Senare visade sig dock, att de, som mottogo förtroendet, icke voro vuxna uppdraget. Något principbetänkande hördes icke av vare sig efter de utlovade tre årens förlopp eller ens efter det dubbla antalet. Ty när den man, som skulle föra utredningen i hamn, under hösten 1917, alltså efter närmare 6 års arbete, avgick ur kommissionen, kunde något påtagligare resultat av arbetet icke påvisas, med undantag av några mer eller mindre ofullständiga utkast till en del av domstolsorganisationen. Man sökte skylla ifrån sig och uppehålla skenet av kommissionens fortsatta existensberättigande genom att åberopa, att kommissionen deltagit i utarbetande av och avgivit yttranden över en del smärre lagförslag, vilka för övrigt lågo utanför dess egentliga arbetsuppgift och ej heller mottogos med något allmänt bifall. (Se herr Nilssons i Kabbarp anförande i A. K. $\frac{3}{6}$ 1919.) När så den först utsedda utredningsmannen avgick och en ny person mottog uppdraget, åberopade man det skedda personombytet inom kommissionen som skäl för att utredningen ännu icke slutförts. Otåligheten över att något resultat ej avhördes började emellertid göra sig allmänt utbredd. För att undgå, att svindeln upptäcktes, och undvika obehagliga inblandningar i arbetet, inträffade det egendomliga att landets första liberal-socialistiska

regering på inrådan av dess liberale justitieminister skyndade den misslyckade kommissionen till undsättning. Försöket gick ut på att genom överrumpling förmå riksdagen att frångå sina ursprungliga direktiv av 1911 och medgiva kommissionen att i stället för framläggande av ett principbetänkande utarbeta definitiva förslag med motiv. Därmed trodde man sig inom kommissionen okontrollerad kunna under en längre tid framåt få fortsätta arbetet efter eget godtycke. Försöket misslyckades emellertid, ty de demokratiska intressena voro på sin vakt, och statsutskottet avstyrkte Kungl. Maj:ts förslag med en kraftig admonition till kommissionen att följa riksdagens riktlinjer för arbetet, nämligen först principbetänkande utan lagtext, därefter allmän diskussion om huvudgrunderna och sist utformande i lagtext av reformen.

Den sist anmärkta händelsen inträffade under 1919 års riksdag, då Kungl. Maj:t i en särskild proposition (Nr 390) hemställde till riksdagen att, utan hinder av vissa förändringar i sättet för utredningens bedrivande, bevilja anslag till fortsatt bestridande av kostnaderna för en förberedande utredning angående en rättegångsreform. Ut i nämnda proposition anförde justitieministern *Löfgren* till protokollet bland annat följande:

»Även jag hyser den uppfattningen, att det under här förut angivna omständigheter är olämpligt att längre upprätthålla det sätt, varpå arbetets ledning provisoriskt ordnats. Samtidigt synes det emellertid vara av nöden att tillgodose vissa andra önskemål, som framträtt under arbetets fortgång.

Särskilt under den tillförordnade ledaren, men i viss grad även därförut, har utredningsarbetet i själva verket kommit att bedrivas kollegialt. Då nu den ursprungliga ledaren lämnat arbetet, synes det mig vara lämpligt att giva formell bekräftelse åt vad som sålunda faktiskt redan i ej ringa mån vunnit tillämpning. Denna uppfattning delas också av processkommissionen. Särskilt har den tillförordnade ledaren för mig uttryckt önskan, att, för den händelse han, efter att hava erhållit befrielse från annat lagstiftningsuppdrag, som han eljest skolat utföra, skulle kvarstå i egenskap av kommissionens ordförande, tillfälle måtte beredas honom, som vid en långt senare tidpunkt än kommissionen i övrigt inträtt såsom medverkande vid dess arbete, att under dettas fullföljande åtnjuta understöd av de övriga medlemmarna ej blott såsom rådgivande biträden utan såsom medansvariga deltagare i besluten. Jag finner även i likhet med honom tydligt, att arbetets fullföljande på den förut lagda grunden torde underlättas, om arbetsresultatet icke behöver bära den mera personliga prägeln av endast hans uppfattning utan framstår så-

som tillkommet genom kollegiala beslut av personer, bland vilka flertalet deltagit i det grundläggande arbetet från eller nästan från dess början.

Jämväl i ett annat avseende synes mig tiden nu vara inne att draga ut konsekvenserna av den utveckling förevarande utredningsarbete tagit. Då detsamma sattes i gång, avsågs därmed närmast, icke att *omedelbart erhålla ett utarbetat förslag till lagtext*, utan att till en början, såsom grund för ett blivande lagstiftningsarbete, få den eller de möjliga utvägarna för de processuella huvudfrågornas lösande under vårt lands förhållanden anvisade och allsidigt belysta. Under processkommissionens arbete på ett dylikt principbetänkande har det emellertid visat sig oundgängligt att för undersökning av de olika principernas praktiska genomförbarhet och för belysning av deras verkningar uppgöra förslag till lagtext. Sistnämnda arbete hade, enligt vad processkommissionens vid statsverkspropositionen för innevarande år fogade arbetsberättelse för år 1918 utvisat, vid berättelsens avgivande fortskridit så långt, att såsom resultat därav föreligger ett förberedande utkast till en ny rättegångsbalks första och andra avdelningar, behandlande domstolsväsendet och rättegången i tvistemål, med undantag allenast av specialprocessen i äktenskapsmål, växelmål m. m. Under tiden därefter har huvudsakligen formell bearbetning av utkasterna pågått. Även om åtskilligt arbete återstår, innan dessa förberedande utkast kunna sättas i det skick, som måste fordras av ett *förslag till slutlig lagtext*, särskilt inom ett av vår lagstiftnings viktigaste områden, förefaller det mig dock otvivelaktigt, att utsikterna för genomförande av en rättegångsreform inom överskådlig framtid skulle i hög grad befrämjas, om processkommissionen finge, på grundval av det samlade arbetsmaterialet och de föreliggande utkasterna, omedelbart fortgå till utarbetande av *fullständiga lagförslag med motiv*.

Processkommissionen har i detta sammanhang upptagit en fråga, som jag finner synnerligen beaktansvärd. I berörda utlåtande anföres nämligen, att det helt visst skulle vara i hög grad värdefullt för kommissionens arbete, om jämväl synpunkter och intressen inom andra kretsar än de särskilt rättsbildade finge redan på detta förberedande stadium taga sig uttryck i avseende å kommissionens förslag. Det synes därför förtjäna övervägas, huruvida icke kommissionen borde sättas i tillfälle att beträffande områden, som ur lekmannasynpunkt företrädesvis vore betydelsefulla, rådgöra med representanter för olika klasser och meningsriktningar bland allmänheten.

Då i 1911 års statsverksproposition förordades, att i första rummet ett principbetänkande skulle utarbetas, angavs såsom en härmed förenad för-

del, att grundprinciperna för den betydelsefulla, i folkets liv djupt ingripande reformen kunde bli förämål för allmän granskning, innan arbetet å det slutliga förslaget började. En sådan föregående granskning av grundprinciperna för de blivande lagförslagen är även enligt min mening önskvärd, men den synes mig böra åstadkommas därigenom, att kommissionen på grundvalen av utarbetade lagutkast träder i överläggning rörande reformens centrala problem icke blott med representanter för domarkåren utan även med företrädare av skilda lekmannaintressen. Tillkallande av representanter för näringslivet liksom ock för olika fackorganisationer och politiska meningsriktningar på detta stadium av utredningsarbetet torde i minst lika hög grad som remisser av ett principbetänkande vara ägnat att sprida kännedom om förslagets grundprinciper och belysa desamma samt bereda utsikt till beaktande av den allmänna uppfattningen.

I fortsättningen av förevarande lagstiftningsarbete torde processkommissionen böra närmast övergå till en mera definitiv behandling av avdelningen om domstolväsendet. Det har väckts tanke på, att denna avdelning sedermera skulle kunna, *utan avbidande på de följande avdelningarna, överlämnas till Kungl. Maj:t såsom ett första fullbordat resultat* av kommissionens verksamhet för rättegångsreformer. Ett dylikt successivt avlämnande av arbetsresultatet i särskilda avdelningar synes mig vara önskvärt, men i vad mån detsamma, med hänsyn till sammanhanget mellan de olika avdelningarna, lämpligen låter sig genomföra, kan icke nu med säkerhet bedömas. I varje fall torde kommissionen, vid fullföljande av den nu angivna arbetsplanen, senast i början av nästa år stå inför ett arbete, vid vilket tillfälle till överläggningar med personer utanför kommissionen bör beredas. För bestridande av de härmed förbundna kostnader anser jag det emellertid för närvarande obehövt att äska särskilt anslag.»

Över propositionen avgav statsutskottet utlåtande, vari utskottet bestämt avstyrkte ett frångående av den arbetsplan, varpå 1911 års beslut i frågan grundades. Under förutsättning att kommissionen, såsom under hand utlovats för utskottet, under år 1920 avlämnade ett principbetänkande jämte dittills uppsatta lagutkast, hemställde utskottet att det äskade anslaget beviljades.

Utskottets utlåtande var av följande lydelse:

»Vad först vidkommer förslaget, att den hittillsvarande formen för processkommissionens verksamhet med *en* person som ledare och ensam ansvarig jämte biträden skulle utbytas mot en anordning med kollegial samverkan mellan flera, till ledamöter utsedda personer, har det icke varit utskottet möjligt att därom göra något bestämt uttalande. Utskottet

håller nämligen för sannolikt, att båda dessa vägar kunna vara framkomliga och att sålunda valet mellan den ena eller den andra torde böra bliva beroende av de personer, som i det ena eller andra fallet stå till buds. I sistnämnda avseende äger utskottet naturligen icke sådan kännedom om de förhandenvarande förhållandena, att det därpå kan grunda ett slutgiltigt omdöme. Därav följer, att utskottet icke ansett sig äga anledning motsätta sig propositionen i denna del. Utskottet förutsätter emellertid, att Kungl. Maj:t före avgörandet ägnar denna sak en ingående prövning och för ifrågavarande synnerligen viktiga uppdrag endast tager i anspråk de bäst rustade krafter, som därtill kunna erhållas.

Däremot har utskottet icke känt övertygat sig om nödvändigheten eller lämpligheten av uppgivandet av den tanke, som vid processkommissionens tillkomst tog sig uttryck i direktivet, att man som ett första mera betydande arbetsresultat motsåg ett principbetänkande, varigenom, på sätt departementschefen yttrar, de möjliga utvägarna för de processuella huvudfrågornas lösande under vårt lands förhållanden bleve anvisade och allsidigt belysta. Det synes utskottet alltjämt kvarstå avgörande skäl för, att detta förfaringssätt följes, och att, innan detaljarbetet på de särskilda lagförslagen vidare utföres, en offentlig principdiskussion om kommissionens riktlinjer kommer till stånd både inom och utom riksdagen. Endast härigenom torde garantier vinnas för å ena sidan, att de tilltänkta rättegångsformerna tillsammanantagna bilda en lämplig och fast organisation för rättsskipningens utövning, och å andra sidan att de därvid bereda tillräckligt utrymme och inflytande åt såväl lekmannasynpukterna som åt de för utvecklingen på ifrågavarande område mera känsliga åskådningar inom de rättsbildades egen krets. Det synes utskottet att den ersättning härför, som skisserats i förslaget om överläggningar med representanter för domarkåren och för skilda lekmannaintressen icke kan erkännas vara tillfredsställande. En på sådant sätt inskränkt prövning av reformutkastet kan befaras bliva alltför ensidig eller fylld av luckor, till men för det fortsatta arbetet. Då emellertid, enligt vad som blivit upplyst, kommissionen redan utarbetat preliminära förslag inom viktiga områden av processrätten, synes detta arbetsresultat böra tillgodogöras på det sätt, att — eventuellt efter det överläggningar med kommissionen utanförstående hållits såsom kommissionen föreslagit — det sålunda färdiga utkastet till lagtext publiceras, åtföljt av alla motiver, vilka angiva kommissionens riktlinjer för processreformen i dess helhet.

Efter vad utskottet inhämtat, anser sig kommissionen i denna ordning kunna offentliggöra lagutkast rörande domstolsorganisationen jämte en principiell behandling av rättegångsreformens grundlinjer i god tid under

1920 års riksdag; och synes därefter tidpunkten vara inne att taga under överbäggande, på vad sätt lagstiftningen på förevarande viktiga område bäst och skyndsammast må kunna fullföljas och avslutas.

Då utskottet här nedan förordar fortsatt beviljande av anslag för processkommissionens verksamhet, sker det alltså *med uttalande av den förvisningen, att det inom en icke avlägsen framtid skall bliva Kungl. Maj:t möjligt att helt realisera den arbetsplan, varpå 1911 års beslut i denna fråga grundades.*»

Uti en vid utskottets utlåtande fogad reservation yrkade herr Widell och fem andra förstakammarledamöter, att utskottets motivering skulle få följande lydelse:

»Beträffande de av departementschefen förordade förändringarna i fråga om den s. k. processkommissionens organisation och planen för dess arbete har utskottet icke kunnat undgå att hysa *vissa betänkligheter*. Utskottet anser därför behöfligt, att, innan dessa viktiga frågor upptagas till slutligt avgörande, ärendet underkastas ytterligare utredning och ingående prövning. Mot beviljande av det av Kungl. Maj:t äskade anslaget har utskottet intet att erinra.

Under återopande av vad utskottet sålunda anfört, hemställer utskottet,

— — — — — »

Vid ärendets behandling i riksdagen stannade kamrarna i olika beslut, i det att första kammaren efter votering godtog den av herr Widell m. fl. reservationsvis framförda motiveringen, under det att andra kammaren utan votering antog motiveringen i utskottets förslag med utslutning av orden: »både inom och utom riksdagen» såsom varande obehöfliga. Det är att märka, att första kammaren då ännu var sammansatt efter den gamla nu upphävd valordningen.

Bland de många anföranden, som höllos i båda kamrarna vid frågans behandling, må här i transunt refereras några av de viktigaste. I första kammaren yttrade herr *C. G. Ekman*, som var huvudtalare för utskottets förslag, följande:

»Vad statsutskottet i sitt utlåtande i år säger i motiveringen är ju ingenting annat, än att utskottet vidhåller den ståndpunkt, som utskottet gav sin anslutning vid 1911 års riksdag. — — — — —.

Den princip, som ju statsutskottet och riksdagen år 1911, då processkommissionen beslöts, gav sin anslutning till, var just, att man då såsom mera betydande arbetsresultat av processkommissionens förhandlingar i första hand motsåg ett principbetänkande, varigenom man skulle,

såsom departementschefen yttrar, kunna erhålla »en allsidig belysning av de särskilda processuella frågor, vilka måste upptagas till övervägande ävensom» en möjlighet »att anvisa den eller de möjliga utvägarna för dessa frågors lösande», d. v. s. ett principbetänkande, där huvudlinjerna, de allmänna riktlinjerna för rättegångsreformen, skulle angivas, *utan att man samtidigt gav sig in på ett närmare utformande av lagförslagen*, för att därigenom såväl allmänheten som riksdagen skulle bli i tillfälle att pröva de allmänna riktlinjerna, innan man fortsatte arbetet på denna lagstiftning. Bland de yttranden, som då voro vägledande för riksdagen och som såvitt jag förstår hava sin giltighet än i dag, förekom ett av dåvarande ordföranden i lagberedningen, justitierådet Afzelius, som i fråga om denna lagstiftning yttrade bland annat. — — — —

Det var den motiveringen, bland annat, som då föranlät riksdagen att hålla på att, innan riksdagen skulle bli ställd öga mot öga med utformningen av lagar på olika områden, riksdagen liksom allmänheten skulle bli i tillfälle att pröva de allmänna konturerna i dessa lagfrågor och det resultat processkommissionen kommit till. När nu utskottet vid behandlingen av anslaget för detta år till processkommissionen fick den uppfattningen, att man var i färd med att delvis uppgiva detta sätt att handlägga ärendet, fann utskottet skäl att uttala sina betänkligheter och framhålla, att utskottet ansåg, att de år 1911 givna direktiven fortfarande ägde full giltighet.»

Dåvarande justitieministern *Löfgren* anförde bland annat:

»Det har upplysts för statsutskottet, att det förväntades, att processkommissionen skulle komma att redan i god tid under riksdagen år 1920 framlägga ett lagutkast, eller vad man vill kalla det, till domstolsorganisation, och i sammanhang därmed en allmän framställning av de principer, efter vilka kommissionen anser processreformen bör lösas. Jag ber att få bekräfta, att denna tanke är uppe i processkommissionen, och att den känner mycket starkt behovet av att nu påskynda detta arbete så mycket som möjligt. Men jag vill dock för egen del och för processkommissionens räkning göra den reservation, att man visst icke kan med visshet garantera, att »i god tid under 1920 års riksdag», detta arbete skall medhinnas.»

Herr *Lindhagen* yttrade:

»Jag må säga, att jag i huvudsak måste instämma i utskottets utlåtande. Det kunde kanske på en eller annan punkt ha skrivits annorlunda, men i det stora hela vill det hävda den ståndpunkt, som låg till grund för våra beslut 1911, och då dessa beslut även voro mina, måste jag

instämman med utskottet. Det har varit en oändlig tid, som man hållit på med denna lagstiftningsreform. Den har pågått ett århundrade åtminstone, föreställer jag mig, och resultatet är, att det icke kommit ut mera än en del småsaker, samt stora omkostnader. Någon processreform har icke kommit alls, och vad beror det på? Jo, delvis därpå, att frågan är så ofantligt svår och delvis på arbetsordningen, och så beror det på att i denna fråga har lekmanadömet enligt gammal svensk tradition, framsprungen ur nämndemännens deltagande i rättsskipningen, ursprungligen haft vissa anspråk på att begripa den saken och anspråk på att icke juristerna blott lägga hand vid densamma utan att det blir en folklig rättsskipning och icke blott ett krångligt och dyrbart juristverk. Det är detta som 1911 års riksdag menade, då den ville förekomma en sådan fara. Vi få icke kasta oss i armarna på juristerna och tillåta, att de göra vad som helst. Riksdagen måste slå vakt om den saken och bereda en möjlighet till att kritisera förslagen och tillse att man kommer till rimliga resultat.

Ur denna synpunkt fastslogs först och främst, att det borde förläggas ett principbetänkande. Det var så många moderna idéer om huru processen skulle anordnas. Man visste av erfarenhet, att vad som var modernt i dag ur de lärda synpunkterna blir lätt omodernt i morgon. Det var en fara för att den svenska rättsskipningens enkelhet, billighet och lättfattlighet skulle äventyras och vi skulle få något, som ingen begrep, och kastade oss hjälplöst i famnen på advokater och domstolar. Därför behövdes ett principbetänkande, som i allmänhet uppdrog grunderna, så att landet fick veta åt vilket håll det pekade, innan man överlät åt vederbörande att utarbete en massa detaljer, som lätt insnärja oss så att vi sedan aldrig komma ifrån dem. Detta principbetänkande uppdrogs åt en person att avgiva. Nu är det icke alltid så bra med en person, om än så förträfflig; det bör åtminstone vara två. Emellertid utsågs en, som skulle vara rätta mannen. Men denna person ansågs vara det även för så många andra saker, att han fick flytta än till det ena och än till det andra och därför kom han redan av den omständigheten tämligen ur funktion för uppgiften. Under intrycket av detta gick så småningom processberedningen med *justitieministeriets begivande* in på ett arbetssätt, som stred mot de föreskrifter, vilka år 1911 lämnades. Den utbildades mer och mer till en kollegial myndighet, som började *arbete på det gamla vanliga sättet*. Följden har blivit, att den icke har kommit med något, icke kommit med något principbetänkande, ehuru det omtalas, att man redan har en lagtext utarbetad på ett par områden. Nu vill regeringen fastslå denna praxis, som i strid mot 1911

års principer utbildat sig, men därmed komma vi också in på det äventyrliga, som man ville undvika 1911. I alla fall har statsutskottet, för att icke det gjorda arbetet skulle bli ogjort, velat fastslå, att man skulle begagna den utarbetade lagtexten men på samma gång laga att man finge det efterlysta principbetänkandet.

Principbetänkandet skulle ju också utlämnas till allmän kritik, icke minst lekmannakritik. Nu har i den kungl. propositionen ifrågasatts såsom ersättning för vad statsutskottet enligt min uppfattning med rätta fordrar, att det skulle tillkallas särskilda personer, som processkommissionen själv utser att överlägga med kommissionen. Det kan gå för sig, men det förslaget känna vi igen. Det är det vanliga bruket, som en del kommissioner ha och med regeringens uppmuntran inlåta sig på. *För att få en sak att gå igenom, tillkallar man en del personer, som representera lekmannaintresset, särskilt riksdagsmän, man proppar i dem en del, som de icke begripa, och så går saken igenom i riksdagen.* Särskilt är man rädd att tillkalla personer, från vilkas sida man kan vänta kritik. Så har man fått sakkunskapen med och får på detta sätt igenom saken tämligen obesedd i sömmarna. Detta är icke något nytt, utan det är något, om vilket man kan säga: spåren förskräcka.

På dessa skäl, herr talman, ber jag att få yrka bifall till statsutskottets hemställan.»

I andra kammaren uppträdde flera socialdemokratiska ledamöter till försvar för utskottets förslag, och hävdade på det kraftigaste, att riksdagens direktiv av 1911 fortfarande borde följas och några försök att snedvrیدا frågan ej tillåtas. Bland dessa talare må påpekas herr *Branting*, som yttrade:

»Sakens kärnpunkt synes mig vara den, att statsmakterna 1911 voro ense om, att denna i hela vårt folks liv så ingripande reform skulle förberedas på sådant sätt, att det bleve möjligt att, innan man skred till det slutliga avgörandet om densamma, därom föra *en fruktbarande och mångsidig för att icke säga allsidig diskussion.* Detta bör ske däri-genom, att man förfar så, att *principerna först klarläggas och det blir en diskussion* om dem, som föres så, att man verkligen sedan kan gå till att med full kännedom om vad man gör fatta beslut. I stället har man mer eller mindre omärkligt glidit in på en helt annan väg, i det att den ena lilla detaljförändringen efter den andra så småningom fört oss över på utvecklingsgång, där vi i någon mån äro på förhand bundna, utan att denna principdiskussion kunnat komma fram, därför att det stora och allmänna direktiv, som gavs processkommissionen 1911, icke

blivit uppfyllt. När saken ligger så, synes det mig, att de, som äro nöjda med denna utveckling borde visa att det varit alldeles förträffligt, att vi på dessa vägar förts in i en viss riktning och att vi skola alldeles uppgiva den tanke, som var bestämmande 1911, nämligen att först få principerna klart framlagda. *Men så har här icke visats*, och jag tror icke heller, att några efterföljande talare kunna komma att visa, att detta skulle vara bäst.

Frågan är då huruvida andra kammaren vill för sin del vidhålla, att det skall förfaras i denna fråga på samma sätt, som man varit ense om 1911, eller om man alldeles skall lägga om den arbetsplan, som då bestämdes. Jag kan icke hjälpa, att jag tror, att de synpunkter, som finnas hos den ärade kår, varom här är fråga, och som jag sätter mycket högt i många avseenden, den kår, som häromdagen i en diskussion här i kammaren betecknades som det civila livets officerare, de böra ändå i någon mån korrigeras och mötas av en vaken uppmärksamhet från menige mans sida, d. v. s. från dem, som stå utanför de juridiska kretsarna i samhället. För att dessa synpunkter från menige man skola kunna komma fram och för att det demokratiska inslaget skall kunna förstärkas i vår blivande processordning, för att detta skall ske på mest tillfredsställande sätt, är det alla skäl, att andra kammaren nu år 1919 står fast vid sitt yrkande att icke genom småbeslut låta på förhand binda sig, utan i stället först få principerna klart framlagda, så att möjlighet vinnes att få dem diskuterade och behandlade.

Jag tror, att andra kammaren skulle begå ett olyckligt och kanske ödesdigert felgrepp, om den följde första kammarens reservation på denna punkt och således för sin del uppgåve det krav, varom alla voro ense år 1911, och varemot inga väsentliga erinringar blivit gjorda, vare sig i fråga om dess riktighet eller dess genomförbarhet.

Det har redan av herr Engberg påmints om det förfarande, som tillämpades med avseende på strafflagsreformen, där professor Thyren gav en rad principutredningar, innan man skred till den närmare utformningen av lagtexten. Det är åtminstone för lekmännen så gott som ofattligt, varför det icke skulle kunna tillgå på detta sätt även här, och jag tror verkligen, att de jurister, som voro med om att föra fram denna sak år 1911, väl ändå icke hade tänkt sig så litet in i saken, att de icke skulle ha sett, om det fanns några hinder, som praktiskt sett gjorde det omöjligt att komma fram på den väg, som de voro med om att tillråda riksdagen att gå år 1911.

Jag måste därför, herr talman, för min del på det bestämdaste vidhålla yrkandet om bifall till utskottets hemställan.»

Även från bondehåll togs bestämt avstånd från försöken att drilla in processkommissionens verksamhet i samma fåror, som en vanlig lagkommitté.

Regeringens och kommissionens försök att, med upprivande av 1911 års beslut, undslippa avgivandet av principbetänkande kan alltså anses hava misslyckats genom 1919 års riksdagsbeslut. Ett eventuellt försök att åberopa de båda kamrarnas skiljaktiga beslut såsom stöd för ett frångående av 1911 års riktlinjer torde ej heller lyckas, så mycket hellre som riksdagen påföljande år 1920 enhälligt ställde sig på den ståndpunkt, som representerades av statsutskottets majoritet år 1919.

Vid riksdagen 1920 väcktes nämligen inom andra kammaren motion, vari av vissa skäl yrkades avslag å Kungl. Maj:ts hemställan om anslag till processkommissionen. I nämnda motion anfördes följande:

»Vid behandling inför statsutskottet föregående år av det då begärda anslaget för processkommissionen framfördes som bekant starka röster för att söka återinföra denna kommissionens verksamhet på de linjer, som redan vid dess tillsättande år 1911 fastställdes av statsmakterna, d. v. s. att kommissionen skulle efter utredning först framlägga ett principbetänkande rörande de nya grunder, varpå en processreform borde läggas, utan att inlåta sig på utarbetande av lagförslag med motiv, såsom Kungl. Maj:t i en framlagd proposition förra året föreslagit. Statsutskottet uttalade också i sitt utlåtande önskvärldheten av att den ursprungliga planen för processreformen allt fortfarande följdes. Vid ärendets behandling i andra kammaren föregående år underströks också på det kraftigaste av flera framstående talare nödvändigheten av, att riksdagens en gång uttalade vilja rörande sättet för utredningsarbetets bedrivande bleve till fullo beaktad, och att avsteg ej gjordes från den kommissionen givna instruktionen att först och främst planlägga principerna för den blivande reformen.

Då emellertid på grund av vissa vidtagna åtgärder kan befaras, att den uppgjorda planen för arbetets bedrivande ej ändock följes, och av den lämnade redogörelsen för kommissionens arbete synes framgå, att inom kommissionen arbetet med utformande av lagtext i detalj fortsättes, innan statsmakterna och allmänheten ännu fått kännedom om de huvudprinciper, varpå man tänker grunda reformen, synes mig nödvändigt att riksdagen ännu en gång framställer erinran om de riktlinjer, kommissionen har att följa.

Under sakens behandling vid föregående års riksdag upplystes, att

man hade att förvänta ett principbetänkande från kommissionen under 1920 års förlopp. Att så sker, synes mig nödvändigt, då man betänker att kommissionen nu över 8 års tid varit sysselsatt med sitt uppdrag. Då vi således kunna förmoda, att sådant betänkande framlägges under året, och då det är absolut nödvändigt, att, innan arbetet därefter fortsättes, det framlagda betänkandet granskas och ventileras, såväl av sakkunniga myndigheter som av intresserade bland allmänheten, synes mig, att något anslag för kommissionens verksamhet under nästkommande år icke är av behovet påkallat.»

Rörande anslaget till ifrågakvarande motion yttrade statsutskottet:

»Vid behandlingen av Kungl. Maj:ts förslag för år 1920 till processkommissionens verksamhet fäste utskottet riksdagens uppmärksamhet på, att den ordning, vari kommissionen sökte lösa den kommissionen tilldelade uppgiften, enligt utskottets uppfattning, icke sammanföll med de direktiv, som vid kommissionens tillkomst gävos för dess arbete. Efter att hava påvisat, i vilka avseenden skiljaktigheter härutinnan förelågo, fann sig likväl utskottet böra uttala, att då emellertid, enligt vad som blivit upplyst, kommissionen redan utarbetat preliminära förslag inom viktiga områden av processrätten, syntes detta arbetsresultat böra tillgodogöras på det sätt, att — eventuellt efter det överläggningar med kommissionen utanför stående hållits — det sålunda färdiga utkastet till lagtext publicerades, åtföljt av allmänna motiver, vilka angävo kommissionens riktlinjer för processreformen i dess helhet.

Vidare anförde utskottet, att, efter vad utskottet inhämtat, kommissionen ansåge sig i denna ordning kunna offentliggöra lagutkast rörande domstolsorganisationen jämte en principiell behandling av rättegångsreformens grundlinjer i god tid under 1920 års riksdag; och syntes därefter tidpunkten vara inne att taga under övervägande, på vad sätt lagstiftningen på förevarande viktiga område bäst och skyndsammast kunde fullföljas och avslutas. Då utskottet förordade fortsatt beviljande av anslag för processkommissionens verksamhet, skedde det alltså med uttalande av den förvisningen, att det inom en icke avlägsen framtid skulle bliva Kungl. Maj:t möjligt att helt realisera den arbetsplan, varpå 1911 års beslut i denna fråga grundades.

Utskottets motivering för dess hemställan blev av andra kammaren godkänd, varemot första kammaren uteslöt densamma ur sitt beslut i ämnet.

Enligt vad utskottet numera under hand inhämtat, har processkommissionens arbete under senast förflutna året bedrivits i huvudsaklig överensstämmelse med de riktlinjer, som ovan återgivits. När resultatet av arbetet på sätt utskottet vid sistlidet års riksdag förutsatte, nu icke torde

kunna framläggas för innevarande riksdag, sammanhänger detta givetvis med den omständigheten, att kommissionens ordförande under sistlidne december månad avlidit och ny ordförande ännu icke hunnit bliva utsedd. Att vid berörda förhållande, såsom motionären påyrkar, avslå Kungl. Maj:ts förslag om anslag till kommissionens verksamhet under år 1921 anser utskottet icke böra ske, utan synes fastmer *arbetet böra fullföljas så skyndsamt omständigheterna det möjliggör.*

Mot den av Kungl. Maj:t föreslagna förhöjningen av anslaget samt sättet för bestridande av vissa i propositionen särskilt omförmälda kostnader finner utskottet icke anledning till erinran.

Utskottet hemställer alltså,

att riksdagen må, med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande förslag och med avslag å herr Werners ovan berörda motion, för *fortsatt uppehållande av processkommissionens verksamhet* å extra stat för år 1921 bevilja ett reservationsanslag av 60,000 kronor.»

Utskottets utlåtande bifölls av båda kamrarna efter det motionären i andra kammaren framfört behovet av att 1911 års riktlinjer alltfört följdes.

Då riksdagens båda kamrar på ovan angivna otvetydiga sätt samstämmt uttalade sig angående det fortsatta bedrivandet av arbetet med processreformen, innebar detta alltså en uppmaning, att kommissionen, utan uppgivande av de utav riksdagen förut angivna riktlinjer, skulle snarast möjligt skrida till ett framläggande av det länge efterfrågade principbetänkandet. Man hade så mycket större anledning att nu få motse detta principbetänkande, då Kungl. Maj:t den 14 maj 1920, efter det avbrott i arbetet som ägt rum genom förre ordförandens frånfälle, utsåg ny ordförande i kommissionen, av vilken man hade anledning förvänta, att de givna direktiven skulle följas, så att det för riksdagen år 1919 givna löftet om principbetänkandets snara framläggande skulle kunna infrias åtminstone under något av de två eller tre närmast följande åren därefter. Det kunde tillika antagas, att regeringen, efter det kraftiga motstånd förslaget om arbetets omläggande rönt vid 1919 och 1920 års riksdagar, skulle blivit besjälad av verklig vilja att med uppmärksamhet följa kommissionens arbete och tillhålla denna att hålla sig inom den ram för arbetets bedrivande, som flera gånger bestämt preciserats av riksdagen. Huru hava dessa förväntningar nu blivit uppfyllda? Man får ett svar på denna fråga genom att studera kommissionens arbetsredogörelser för åren 1920—1922 och av justitieministerns yttrande i saken uti årets statsverksproposition. Det är så långt ifrån

att man därur kan utläsa någon verksamhet för principbetänkandets utarbetande, att man tvärtom finner, att kommissionen numera hunnit så långt i sin tillverkning av s. k. lagutkast, att fullständiga lagförslag uppsatts rörande domstolsorganisationen och straffprocessen och att man nu håller på med att skriva motiv till dessa förslag. Såvitt man kan finna av 1920 års redogörelse har kommissionen dessutom utarbetat utkast till bestämmelser rörande rättegångsförfarandet i första instans i tvistemål. Att man däremot inom kommissionen skulle vara sysselsatt med utarbetande av det begärda principbetänkandet, kan man icke alls uppspara vare sig i årsredogörelser eller i statsverkspropositionen. Visserligen har justitieministern i statsverkspropositionen sökt göra troligt, att man alltfört blott hölle på med utarbetande av principbetänkande rörande domstolsorganisationen och straffprocessen. Men det torde icke lyckas honom att på ett så enkelt sätt blanda bort korten för riksdagen. Med vad han i propositionen kallar principbetänkanden avses uppenbarligen de av kommissionen utarbetade *lagförslag* till domstolsorganisation och straffprocess. Med beteckningen »principbetänkande» har dock riksdagen avsett något helt annat, såsom ock framgår av de här ovan refererade uttalanden vid frågans mångfaldiga behandling i regering, riksdag och utskott. Det torde icke vara ur vägen att fästa statsutskottets uppmärksamhet på detta vilseledande att i ett av riksdagen med en viss innebörd använt uttryck inlägga något helt annat än vad riksdagen då avsett.

Justitieministern har nu i statsverkspropositionen — uppenbarligen efter påstötning från kommissionens ledande krafter och ej av eget initiativ — framkastat den tanken, att man skulle omlägga ifrågavarande arbete på det sätt, att ett fullständigt förslag till reform av straffprocessen först skulle komma till stånd, innan vidare arbete ägnades åt reformen av civilprocessen. Han har även formellt låtit infordra processkommissionens yttrande häröver och givetvis erhållit dess godkännande därav, då väl kommissionen får anses som den egentliga förslagsställaren till detta nya projekt. Det torde vara nödvändigt att på kraftigaste sätt reagera mot detta uppenbara sönderbrytande av arbetsplanen, vilket icke kan medföra annat än ett mångårigt fördröjande och snedvridande av reformen. Det torde ej heller i realiteten låta sig göra att genomföra reformen medelst en sådan uppdelning. Åtminstone varnade presidenten Afzelius redan åren 1909 och 1911 för ett dylikt tillvägagångssätt, såsom framgår av hans här ovan refererade uttalanden i riksdagen. Och han må väl anses såsom större auktoritet på hithörande område än de, som nu uppbara kommissionens arbete. Han liknade processordningen vid en sinnrik mekanisk inrättning, där det ena kugghjulet, större eller mindre,

grepe in i det andra och varje särskild del måste noggrant avpassas med hänsyn till det hela, för att maskineriet ej skulle komma i olag. Då denna liknelse otvivelaktigt är riktig, har man all anledning att fråga sig, huru det vore möjligt att uppbygga grunden för en straffprocess och domstolsorganisation utan att samtidigt hava uppgjort ritningen eller principerna för civilprocessen. Då detta uppenbart är omöjligt, har man också rätt att fordra att, om kommissionen ovillkorligen vill trotsa med att först framlägga fullständiga förslag till straffprocess och domstolsorganisation, den också måste vara tvungen att samtidigt därmed framlägga åtminstone huvudprinciperna för den tilltänkta civilprocessen.

Men än svårare följd av en dylik sönderstyckning skulle bliva, att folket, vars rätt till deltagande i diskussionen redan på ett förberedande stadium alltid proklamerats såsom nödvändig förutsättning för frågans lyckliga lösning, bleve urständsat att i ett samband förskaffa sig en fullständig överblick över den tilltänkta reformens hela innebörd och dess betydelse för samhällslivet. Man har svårt att fria sig från den miss-tanken, att hela förslaget till reformens sönderstyckande tillkommit i det avsedda syftet att i görligaste mån undvika en fullständig, allmän diskussion rörande dessa viktiga frågor. Man har ansett det obehövt att låta folket deltaga i och göra sin mening gällande vid frågans avgörande. Det är den ännu obrutna juristbyråkratien, som i sin själv tillräcklighet och sitt förakt för folkets mening och dess förmåga att medverka i lagbyggandet gör anspråk på att ensam få lösa reformen efter sitt huvud och i egna intressen. Och fara föreligger för att detta stora reformarbete, alla varningar till trots, skall utmyнна i en »kammarprodukt», som kommer att föga motsvara samhällets verkliga behov.

Såsom särskilt skäl för nu omnämnda uppdelning av reformarbetet har framförts den omständigheten, att det funnes ett tvingande behov av reformer, särskilt beträffande förundersökning och häktning i brottmål, och att dessa aktuella spörsmål skulle vinna en snar lösning genom att först genomföra en lagstiftning rörande straffprocessen. Detta skäl kan dock icke tillerkännas den avgörande betydelse, som förslagsställaren sökt göra gällande, eftersom, enligt vad ovan framhållits, den lyckliga lösningen av hela rättegångsreformen därigenom skulle äventyras. Såsom jag redan vid interpellationsdebatten den 13 maj 1922 framhöll, bör icke en reformering av frågan om förundersökning i brottmål och häktadeinstitutet få tagas som förevändning att uraktlåta framläggandet av processkommissionens principbetänkande på sätt riksdagen begärt. Av sakkunniga på området har för övrigt gjorts gällande, att de värsta olägenheter, som vidlåda nämnda delar av straffprocessen, skulle kunna avhjälpas genom provisoriska åtgärder inom nu gällande processordning.

Förvånande är, att Kungl. Maj:t ansett sig kunna framlägga nu omnämnda förslag till så genomgripande förändringar av processkommissionens verksamhet, utan att med ett ord antyda hurusom frågan vid flera tillfällen förut varit föremål för riksdagens behandling och hurusom denna även så sent som åren 1919 och 1920 tagit bestämd ställning till dessa spörsmål och givit Kungl. Maj:t besked om sin åsikt i saken. Detta har nödgat mig såsom motionär att här i motionen göra den vidlyftiga resumé av saken, som ovan ägt rum. Kungl. Maj:ts underlåtenhet att i sin proposition fullt och klart belysa frågans hittillsvarande behandling i riksdagen är alltså en orsak till att denna motion fått det omfång som skett.

Av min härovan lämnade framställning i saken och av processkommissionens årsredogörelser torde framgå såsom självklart, att processkommissionens hittills utförda arbete i verkligheten framskridit så långt, att kommissionen utan större svårighet kan genast eller inom en ganska kort tidrymd framlägga principbetänkandet *i den form och med det innehåll*, som riksdagen fordrat och ännu avvaktar. Av de upplysningar, som vid 1919 och 1920 års riksdagar lämnades angående behövligen tiden för principbetänkandets iordningsställande, torde framgå, att nämnda framläggande bör kunna medhinnas redan under detta år. Ingen anledning finnes heller att denna kommission, vars uppdrag uteslutande varit att verkställa en förberedande utredning angående en rättegångsreform, efter detta uppdrags fullgörande skulle omedelbart fortsätta arbetet på processens område, utan att först avvakta de nya direktiv, som med ledning av den blivande diskussionen om betänkandet kunna komma att lämnas. Av denna anledning har jag ansett det obehövt, att riksdagen anslår medel till detta ändamål för längre tid än till innevarande års slut. Då för ändamålet redan finnas av besparade medel 11,500 kronor, torde vara tillräckligt att anslå nu endast 34,500 kronor.

På grund härav får jag hemställa,

att riksdagen måtte, med avslag å Kungl. Maj:ts i ämnet framlagda proposition, för processkommissionens fortsatta arbete under senare hälften av år 1923 anvisa ett extra reservationsanslag å 34,500 kronor samt hos Kungl. Maj:t anhålla om ovan avhandlade principbetänkandes framläggande före utgången av innevarande år.

Stockholm den 21 januari 1923.

K. Kilbom.